

Ks. Henryk Krzysteczko*

Katowice

AKTYWNOŚĆ KULTURALNA W KONTEKŚCIE ŻYCIA RODZINNEGO, SPOŁECZNO-POLITYCZNEGO I ZASAD MORALNYCH **Wprowadzenie do badań empirycznych przeprowadzonych w województwie śląskim**

Papież Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Christifideles laici* pisał o ewangelizacji kultury i przez kulturę:

Służba na rzecz osoby i ludzkiego społeczeństwa wyraża się i urzeczywistnia w tworzeniu i przekazywaniu kultury, co – zwłaszcza w naszych czasach – stanowi jedno z najpoważniejszych zadań ludzkiego współżycia i społecznego rozwoju (nr 44).

W świetle nauki Soboru Watykańskiego II kultura w sensie ogólnym oznacza

wszystko, za pomocą czego człowiek doskonali i rozwija różnorodne dary ducha i ciała, usiłuje dzięki poznaniu i pracy podporządkować swojej władzy świat, zaś przez postęp obyczajów i różnych instytucji czyni bardziej ludzkim życie społeczne zarówno w rodzinie, jak i w całej społeczności obywatelskiej, a na przestrzeni dziejów wyraża, przekazuje i zachowuje w swoich dziełach wielkie doświadczenia duchowe i pragnienia po to, by służyły rozwojowi wielu, a nawet całego rodzaju ludzkiego (KDK 53).

W pierwszym rzędzie zadaniem kultury jest wychowanie. Polega ono na tym, by człowiek „bardziej był” niż „więcej miał”, aby „umiał bardziej być nie tylko

* **Henryk Krzysteczko**, ks. prof. dr hab. – kierownik Zakładu Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej, a także Podyplomowych Studium Rodziny i Mediacji Sądowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego; przewodniczący Sekcji Psychologii przy Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski; profesor Gustav-Severth-Akademie w Weilheim-Bierbronnen. Najważniejsze publikacje: *Poradnictwo duszpasterskie* (Katowice 1998); *Psychologiczno-religijne korelaty postaw penitentów wobec spowiedzi* (Katowice 1998); *Pomoc w dojrzewaniu do miłości, małżeństwa i rodziny* (Katowice 2000); *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim* (Katowice 2001); *W małej grupie religijnej* (Katowice 2003).

«z drugim», ale także i «dla drugich»». Wychowanie dokonuje się przede wszystkim w rodzinie, którą należy wspierać, zwłaszcza przez instytucje państwowe. Wszelkie niepowodzenia na polu wychowania wynikają z odrzucenia faktu, że

najważniejszy jest tu znowu człowiek oraz jego moralny autorytet, wynikający z prawdziwości zasad i zgodności z nimi jego czynów. [...] Nie ulega też wątpliwości, że pierwszym i podstawowym wymiarem kultury jest zdrowa moralność: kultura moralna¹.

Już od pierwszych lat życia w rodzinie wpaja się istocie ludzkiej wartości moralne, przekazuje dziedzictwo duchowe wspólnoty religijnej oraz kulturalną spuściznę narodu. W niej dzieci uczą się odpowiedzialności wspólnotowej i solidarności (por. KKK 2224).

Rodzina, będąca czymś znacznie więcej niż tylko zwykłą jednostką prawną, społeczną czy ekonomiczną, stanowi wspólnotę miłości i solidarności, jedyną pod względem możliwości nauczania i przekazywania wartości kulturalnych, etycznych, społecznych, duchowych i religijnych, istotnych dla rozwoju i powodzenia własnych członków oraz społeczeństwa².

Rodzina jest najmniejszą, a zarazem najważniejszą częścią życia społecznego. Kumulują się w niej wszystkie procesy i problemy społeczne. Makrosocjalna kultura modeluje konkretne postacie życia rodzinnego, wpływając na jego treść i kierunek przeobrażeń. Od rodzin zależy też kształt społeczeństwa narodowego czy państwowego, bo poprzez właściwe sobie sposoby kształtowania osobowości człowieka może sprzyjać celom i wartościom narodowym czy państwowym, ale może również je znaczenie osłabiać albo wręcz eliminować. W Polsce umocnieniu roli rodziny w życiu społecznym i w systemach wartości sprzyjała sytuacja społeczno-polityczna, jaka wytworzyła się po II wojnie światowej. W warunkach politycznego i ideologicznego reżimu zaczęła w świadomości zbiorowej odradzać się symbolika „rodziny twierdzy”. Szczególną rolę w podtrzymywaniu obronnych funkcji rodziny przejął Kościół katolicki, upowszechniający tradycję kulturową łączącą w symbiotyczną całość wątki religijne i patriotyczne. Taką właśnie „kulturę religijną” i „religijność patriotyczną” zachowywała i przekazywała rodzina, będąca jednocześnie twierdzą, broniącą przed obcymi wpływami kulturowymi, rozumianymi tym razem jako napór komunizmu, ateizacji i laicyzacji³.

Na skutek przemian ustrojowych, z początkiem lat dziewięćdziesiątych, rodzina polska stopniowo zatracać zaczęła swoją funkcję twierdzy, otwierając się coraz bardziej na wpływy zewnętrzne, czemu w dużej mierze sprzyja coraz powszechniejszy

¹ Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury*, w: *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, red. M. Radwan, S. Wylęzek, T. Gorzkula, Rzym – Lublin 1988, s. 58, 59.

² Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, s. 145.

³ Por. W. Świątkiewicz, *Rodzina jako wartość w tradycji kulturowej Górnego Śląska*, w: *Rodzina w województwie katowickim. Opracowania i raporty Rady ds. Rodziny przy Wojewodzie Katowickim i Sejmiku Samorządowym Województwa Katowickiego*, red. tenże, Katowice 1998, s. 10, 15.

dostęp do środków społecznego przekazu na skalę światową. Do tego dochodzą liczne wyjazdy za granicę i osobiste kontakty z innymi rodzinami, obcymi kulturowo. Zmiany zachodzące w rodzinie zawarte są w Raporcie Pełnomocnika Rządu do Spraw Rodziny o sytuacji polskich rodzin, z 1998 roku. Wynika z niego, że przystosowanie się rodzin do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej jest trudne. Wzrasta znaczenie czynników różnicujących warunki bytu rodzin: problem mieszkaniowy, bezrobocie, zakres dostępności usług, brak odczuwalnej poprawy poziomu życia wielu rodzin i w związku z tym obniżenie poczucia bezpieczeństwa. Osłabieniu uległy czynniki integrujące rodzinę jako grupę społeczną. Występuje spadkowa tendencja do zawierania małżeństw oraz obniżenie dynamiki prokreacji. Od 1989 roku poziom dzietności nie zapewnia prostej zastępowalności pokoleń, co jest uwarunkowane zarówno przyczynami obiektywnymi, jak i subiektywnymi⁴.

Miarą rozwoju społeczeństwa jest stopień jego uczestnictwa w kulturze. Od 1994 roku obserwuje się w tym zakresie tendencję do zahamowania i ustabilizowania trendów spadkowych. W dalszym ciągu istnieje jednak zagrożenie dla rozwoju uczestnictwa w kulturze ze względu na rozwarstwienie społeczeństwa. Uczestniczeniu w życiu kulturalnym sprzyja wzrost poziomu zamożności społeczeństwa oraz wyższy poziom wykształcenia⁵.

Zmiany zachodzące w rodzinie, częściowo wymienione w *Raporcie*, można też zauważyć na podstawie innych badań. Do takich też należą badania, które powstały we współpracy Uniwersytetu Śląskiego z Urzędem Marszałkowskim Województwa Śląskiego⁶ na grupie kobiet, liczącej 1030 osób. Dotyczyły one różnych zagadnień, częściowo już opracowanych i opublikowanych⁷. W niniejszym artykule przedstawione będą zależności pomiędzy aktywnością kulturalną a sytuacją rodzinną i postawami moralnymi.

Przez aktywność kulturalną rozumie się tutaj takie zachowania, zawarte w „Skali Aktywności Kulturalnej”, jak: spędzanie czasu w niedziele i dni świąteczne; chodzenie do teatru, opery, operetki, na koncerty muzyki poważnej, na koncerty rozrywkowe, do kina; słuchanie muzyki; czytanie książek, gazet, czasopism; zwiedzanie muzeów, wystaw sztuki; uczestnictwo w amatorskim ruchu artystycznym, w festynach i zabawach; korzystanie z biblioteki, propozycji oferowanych przez dom kultury; uczestnictwo dzieci w zajęciach pozalekcyjnych.

⁴ Por. Pełnomocnik Rządu do Spraw Rodziny, *Raport o sytuacji polskich rodzin*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 1998, s. 197.

⁵ Por. tamże, s. 198.

⁶ Ze strony Uniwersytetu Śląskiego największy wkład w badania wniósł prof. dr hab. Wojciech Świątkiewicz, ze strony Urzędu Marszałkowskiego zorganizowała badania dyrektor Rejonowego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Halina Misiewicz.

⁷ Zob. H. Krzysteczko, *Die Familiäre Hintergründe des politischen Engagements*, w: *Europa christlich gestalten. Hoffnung und Angst der Menschen in Europa als Herausforderung für die Soziallehre der Kirche*, red. tenże, Katowice 2005, s. 172–187; tenże, *Rodzina jako miejsce kształtowania się postaw społecznych*, w: *Człowiek między losem a wyborem. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Władysławowi Szewczykowi*, red. M. Drożdż, Tarnów 2006, s. 497–511.

Na podstawie „Skali Aktywności Kulturalnej” wyodrębnione zostały dwie grupy kobiet: o dużej i małej aktywności kulturalnej, każda z grup liczyła po 155 osób. Analiza tych grup pozwala na wyodrębnienie pewnych uwarunkowań sprzyjających aktywności kulturalnej w aspekcie sytuacji rodzinnej i postaw moralnych.

AKTYWNOŚĆ KULTURALNA A WIEK, WYKSZTAŁCENIE I TYP RODZINY

W badanej populacji, liczącej 1030 kobiet, najliczniejszą grupę wiekową, bo liczącą 365 osób, stanowiły kobiety od 36 do 40 lat. W następnym przedziale wiekowym, 41–45 lat, było 305 respondentek. 158 kobiet miało od 46 do 50 lat. Nieco mniej, bo 141 respondentek, miało od 31 do 35 lat. Tylko 35 kobiet reprezentowało grupę od 51 do 55 lat. Porównując ze sobą wypowiedzi respondentek o dużej i małej aktywności kulturalnej, nie zauważa się między nimi statystycznie istotnych różnic, na które miałyby wpływać wiek.

Czynnik znaczący dla aktywności kulturalnej stanowi wykształcenie, i to zarówno samych respondentek, jak i ich mężów. W badanej populacji najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym: 45% kobiet i 47% ich mężów. 30% kobiet i 26% mężów posiada wykształcenie średnie; 8,7% kobiet i 5,3% mężów posiada wykształcenie podstawowe. Wykształcenie wyższe magisterskie posiada 8,6% kobiet i 7,5% mężów. Kobiety pod względem wykształcenia są bardziej spolaryzowane niż mężczyźni: więcej kobiet niż mężczyzn posiada wykształcenie podstawowe, ale też więcej kobiet posiada wykształcenie wyższe magisterskie – ok. 9% kobiet posiada wykształcenie podstawowej i podobny procent kobiet ma wykształcenie wyższe magisterskie.

Zauważalne są różnice w wykształceniu pomiędzy grupami o dużej i małej aktywności kulturalnej. Wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe posiada 30% kobiet bardziej aktywnych i dwukrotnie więcej kobiet mniej aktywnych kulturalnie. Wykształcenie średnie lub niepełne ma 40% respondentek aktywniejszych i 30% słabo angażujących się kulturalnie. Wykształcenie licencjackie lub wyższe niepełne posiada 3,5% mniej angażujących się i dwukrotnie więcej kobiet bardziej angażujących się i kulturalnie. Wykształcenie wyższe magisterskie ma 7% respondentek mało aktywnych i trzykrotnie więcej silnie angażujących się kulturalnie.

Znaczące różnice pod względem wykształcenia są pomiędzy mężami obydwu porównywanych grup. Wykształcenie zasadnicze zawodowe lub podstawowe posiada 38% mężów respondentek bardziej aktywnych i 56% mniej aktywnych kulturalnie. Wykształcenie średnie lub niepełne średnie miało 33% mężów żon aktywniejszych i 23% mężów żon słabo aktywnych kulturalnie. Wykształcenie wyższe licencjackie lub niepełne wyższe posiadało 9% mężów respondentek silnie aktywnych i zaledwie półtora procenta mężów respondentek słabo angażujących się kulturalnie. Tytułem magistra legitymowało się 7% mężów kobiet mało aktywnych i trzykrotnie więcej mężów kobiet bardzo aktywnych kulturalnie.

Oznacza to, że im respondentki są bardziej wykształcone, tym bardziej też one same, jak również ich mężowie są aktywniejsi pod względem kulturalnym.

Badania wykazały związek pomiędzy aktywnością kulturalną a typem rodziny. Niepełne rodziny posiada 9% kobiet bardzo aktywnych i 7,7% mniej aktywnych kulturalnie. Przyczyną niepełności rodziny dla 4,5% kobiet bardziej aktywnych kulturalnie i 2,5% kobiet mniej aktywnych jest wdowieństwo. 3% respondentek o mniejszej aktywności i 2% o większej aktywności kulturalnej jest po rozwodzie. 1,3% kobiet mniej aktywnych żyje z partnerem nie będącym małżonkiem. W sumie wśród wszystkich kobiet co jedenasta ma rodzinę niepełną, przy czym podczas gdy w grupie respondentek bardziej aktywnych kulturalnie najczęstszą przyczyną jest wdowieństwo, o tyle w grupie respondentek mniej aktywnych najczęstszą przyczyną takiego stanu jest rozwód.

Nieznaczone różnice wśród kobiet o dużej i małej aktywności kulturalnej występują odnośnie do liczby dzieci. W grupie kobiet bardziej aktywnych kulturalnie średni wskaźnik liczby dzieci na jedną kobietę wynosi 2,3; w grupie kobiet mniej aktywnych pod względem kulturalnym wynosi on 2. Jest więc nieznaczna różnica na korzyść kobiet bardziej aktywnych kulturalnie. Należy jednak mieć tutaj na uwadze fakt, że w badaniach został zastosowany dobór celowy – wybrano tylko te kobiety, które posiadają przynajmniej jedno dziecko. Stąd też nie należy traktować uzyskanych wskaźników jako średniej dzietności dla całej populacji kobiet. Gdyby zastosować dobór losowy, czyli badać wszystkie kobiety, zapewne wskaźniki dzietności byłyby znacznie niższe w stosunku do tutaj prezentowanych.

PRACA ZAWODOWA I SYTUACJA MATERIALNA RODZINY

Skoro aktywność kulturalna zależy od poziomu wykształcenia, można przypuszczać że istnieje również zależność między tego typu aktywnością a pracą zawodową. W sytuacji dużego bezrobocia można się też spodziewać istnienia obawy bezrobocia. Z pracą zawodową związana jest sytuacja materialna rodziny. Porównując grupy kobiet o dużej i małej aktywności kulturalnej w aspekcie pracy zawodowej i sytuacji materialnej, będziemy mogli bardziej szczegółowo określić związek pomiędzy tymi rodzajami aktywności życiowej.

Zawodowo pracuje 60% ogółu respondentek i około 70% ich mężów. W grupie aktywnych kulturalnie pracuje zawodowo 72% kobiet i 76% ich mężów. W grupie mniej aktywnych kulturalnie natomiast zawodowo pracuje 51% kobiet i 62% ich mężów. Jako gospodyni domowa przedstawiło się 11% respondentek bardziej aktywnych i dwukrotnie więcej respondentek mniej aktywnych kulturalnie. 3% kobiet bardziej aktywnych zawodowo i 6% ich mężów jest rencistami lub emerytami. Spośród mniej aktywnych pod względem kulturalnym rentę lub emeryturę dostaje 6% kobiet i 16% ich mężów. Bezrobotnych jest 11% kobiet bardziej aktywnych kulturowo i 9% ich mężów oraz 13% kobiet mniej aktywnych kulturowo

i 8% ich mężów. A zatem im kobiety są bardziej aktywne pod względem kulturowym, tym częściej one same jak i ich mężowie pracują zawodowo. Rzadziej są emerytami lub rencistami.

Badania wykazały, że u części kobiet wstępują obawy związane z zagrożeniem długotrwałym bezrobociem. Na pytanie „Czy pani mężowi może grozić długotrwałe bezrobocie?” 29% respondentek o mniejszej aktywności i 21% respondentek o większej aktywności udzieliło odpowiedzi: „Tak, na pewno”. Nie obawia się takiej sytuacji 37% kobiet o dużej aktywności, z czego 12% w sposób zdecydowany. Rzadziej kobiety o małej aktywności kulturalnej nie obawiają się o długotrwałe bezrobocie u mężów – w sumie 13%, z czego w sposób zdecydowany tylko 4% z nich. Nie udzieliło żadnej odpowiedzi trzykrotnie więcej respondentek o małej niż o dużej aktywności.

Część kobiet obawia się tego, że one same mogą być zagrożone długotrwałym bezrobociem. 42% kobiet o mniejszej aktywności i 24% kobiet o większej aktywności kulturalnej jest silnie przekonanych o tym, że im samym może grozić długotrwałe bezrobocie. Zdecydowanie nie obawia się bezrobocia 13,5% respondentek bardziej aktywnych i tylko 2% mniej aktywnych kulturalnie. Nie obawia się długotrwałego bezrobocia własnego co czwarta respondentka bardzo aktywna kulturalnie i 8% respondentek mniej aktywnych, przy czym zdecydowanie nie posiada takiej obawy tylko 2% respondentek o mniejszym zaangażowaniu kulturalnym. Im zatem respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym mniej czują się zagrożone długotrwałym bezrobociem własnym i mężów. Kobiety, bojąc się bezrobocia, na pewno są świadome wielorakich niebezpieczeństw z nim związanych.

Długotrwałe bezrobocie, oprócz oczywistej degradacji materialnej, niesie z sobą nie do końca zdiagnozowane skutki w sferze psychologiczno-społecznej. W literaturze przedmiotu stwierdza się, że długotrwały brak pracy prowadzi do: wzmocnienia procesów izolacji społecznej, pogorszenia samopoczucia bezrobotnych czy wzrostu konfliktów w rodzinie. Sytuacja bezrobocia komplikuje się ponadto przez to, że z punktu widzenia pracodawców długotrwałe bezrobotni postrzegani są jako pracobiorcy nieatrakcyjni, dlatego ich szanse na zatrudnienie maleją⁸.

Porównując ze sobą grupy kobiet bardziej i mniej aktywnych pod względem aktywności kulturalnej, można dopatrzeć się pomiędzy nimi następujących znaczących różnic: subiektywna ocena sytuacji materialnej swojej rodziny, dochód w przeliczeniu na członka rodziny, wyposażenie gospodarstwa domowego w dobra trwałego użytku, dostęp do Internetu.

Odpowiadając na pytanie: „Jak ocenia Pani sytuację materialną swojej rodziny?”, 30% kobiet bardziej aktywnych kulturalnie odpowiedziało, że ich sytuacja materialna jest dobra lub bardzo dobra; to prawie dwukrotnie więcej niż w grupie kobiet o małej aktywności kulturalnej. Do złej sytuacji materialnej w swojej rodzinie przyznaje się 8% kobiet bardziej zaangażowanych i 19% mniej aktywnych

⁸ Por. D. Kmieciak, *Rodzina a aktywność zawodowa*, w: *Rodzina w województwie...*, s. 65.

kulturalnie. Jako bardzo złą ocenia sytuację materialną swojej rodziny 0,5% respondentek aktywniejszych kulturalnie i aż 10,5% mniej aktywnych. Im więc kobiety są aktywniejsze w sferze kulturalnej, tym bardziej pozytywnie oceniają sytuację materialną swojej rodziny. O tym, na ile tej subiektywnej ocenie odpowiada rzeczywista sytuacja materialna, świadczyć może dochód miesięczny w przeliczeniu na członka rodziny.

Dochody miesięczne nieprzekraczające 500 zł. na jednego członka rodziny posiada 43% rodzin respondentek bardziej aktywnych i 62% respondentek mniej aktywnych pod względem aktywności kulturowej. Częściej niż co trzecia rodzina kobiet aktywniejszych i rzadziej niż co piąta rodzina kobiet mniej aktywnych kulturowo posiada dochody w przedziale od 501 do 750 zł. Powyżej tysiąca złotych przypada na 17% rodzin respondentek bardziej aktywnych i tylko 4% rodzin respondentek mniej aktywnych kulturowo. Liczby te niewątpliwie świadczą o dużej pozytywnej korelacji pomiędzy sytuacją materialną a aktywnością w obszarze kultury. Konsekwencją dochodów jest też wyposażenie gospodarstwa domowego, w tym również takiego, które ułatwia bezpośrednio korzystanie z dóbr kultury.

Jedna kobieta o aktywnej postawie wobec kultury zaznaczyła, że posiada dom letniskowy. W grupie kobiet mało aktywnych nie posiada takiego domu ani jedna. Poza tym obydwie grupy najbardziej dzielą się między sobą posiadaniem komputera. Posiada go bowiem 75% kobiet bardziej aktywnych i 45% kobiet mniej aktywnych kulturowo. Kobiety aktywniejsze pod względem aktywności kulturowej częściej posiadają też: magnetowid, odtwarzacz CD lub DVD, antenę satelitarną, telefon, ogródek działkowy lub pole uprawne, mają dostęp do telewizji kablowej.

Znakomita większość (90%) respondentek aktywniejszych i jedna trzecia kobiet mniej aktywnych kulturowo korzysta z Internetu. Stałe łącze internetowe w domu posiada 14% respondentek aktywniejszych i 7% respondentek mniej aktywnych pod względem kulturowym. Większej aktywności kulturowej odpowiada więc też częstszy dostęp do Internetu.

WPLYW RODZINY POCHODZENIA NA AKTYWNOŚĆ KULTURALNĄ

52% respondentek bardzo aktywnych kulturalnie i 39% mniej aktywnych w sposób zdecydowany zgodziło się z twierdzeniem: Moje dzieciństwo było szczęśliwe i radosne. Z wypowiedzi respondentek wynika, że na ich aktywność kulturalną w sposób istotny wywarł wpływ stosunek ich rodziców do tradycji. W rodzinach pochodzenia połowy kobiet o dużej aktywności kulturalnej i 41% kobiet o małej aktywności ojciec bardzo cenił (ceni) lojalność rodzinną, kultywowanie rodzinnych tradycji, poświęcał (poświęca) się dla rodziny. O matce wypowiedziało się w ten sposób 72% kobiet bardziej aktywnych i 56% mniej aktywnych kulturalnie. Większa aktywność respondentek w dziedzinie kultury jest więc w dużej mierze konsekwencją tego, że ich ojciec, a jeszcze częściej matka kultywowali tradycje rodzinne, cenili sobie lojalność rodzinną i poświęcali się dla rodziny.

Różnice pomiędzy respondentkami bardziej i mniej aktywnymi w dziedzinie kultury w sposób bardzo znaczący występują w ustosunkowaniu się rodziców do ich relacji z przyjaciółmi i kolegami. 44% respondentek bardziej aktywnych i 26% mniej aktywnych całkowicie zgadza się z twierdzeniem, że ich ojciec akceptował i szanował ich relacje pozarodzinne, a nawet zachęcał je do tego typu kontaktów. O matce wyraziło się w ten sposób 56% kobiet aktywniejszych i 36% mniej aktywnych kulturalnie. Aktywności kulturalnej sprzyjała więc akceptacja i szacunek rodziców okazywany kolegom i przyjaciołom.

Bardzo duże różnice pomiędzy respondentkami bardziej i mniej aktywnymi kulturalnie wystąpiły przy ustosunkowaniu się do twierdzenia: „Z punktu widzenia rodziców jestem (byłam) bezproduktywna”. Zaprzeczyło temu zdaniu 88% respondentek aktywniejszych i 71% mało aktywnych kulturalnie. Powstrzymało się od odpowiedzi 17% mało aktywnych i 5% bardziej aktywnych kulturalnie. Negatywna ocena wystawiana przez rodziców swoim córkom przyczynia się zatem do tego, że stają się one później mniej aktywne w dziedzinie kultury.

Negatywna ocena wypowiedziana przez rodziców względem swoich dzieci może spowodować u nich poczucie strachu. Świadczy o tym ustosunkowanie się respondentek do twierdzenia: „Boję (bałam) się rodziców”. Zaprzeczyło mu 70% kobiet bardzo aktywnych i 64% mało aktywnych kulturalnie. Powstrzymało się od odpowiedzi 15% pań mało aktywnych i 4% bardzo aktywnych kulturalnie. Uczucie strachu przed rodzicami można zatem uznać za czynnik hamujący aktywność kulturalną.

Strach przed rodzicem może być efektem stosowanych przez nich kar. Spośród badanych 40% kobiet o dużym zaangażowaniu i tylko 24% kobiet o małym zaangażowaniu kulturalnym całkowicie zgadza się z twierdzeniem: W moim wychowaniu zdecydowanie przeważały nagrody, ojciec straszył karami, ale ich najczęściej nie stosował. Z analogicznym twierdzeniem odnoszącym się do matki zdecydowanie zgodziło się 38% kobiet o dużej aktywności i tylko 27% o małej aktywności kulturalnej. Można zatem wysunąć wniosek, że powściągliwość rodziców w wymierzaniu kar i preferowanie nagród pozytywnie wpływa na kształtowanie się aktywności kulturalnej u ich dzieci.

Bardzo skutecznym środkiem wychowawczym jest postawa słuchania. 32% respondentek bardzo aktywnych i 23% mniej aktywnych kulturalnie zdecydowanie zgodziło się z twierdzeniem: „W ważnych sprawach dotyczących rodziny ojciec wysłuchiwał (wysłuchuje) również mojego zdania, starając się zrozumieć także i moje racje”. W stosunku do matki zdecydowanie wyraziło się tak 48% kobiet o dużej aktywności i 35% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Co czwarta respondentka mało aktywna i co ósma bardziej aktywna kulturalnie nie zgodziła się z tym twierdzeniem lub powstrzymała się od odpowiedzi. Znaczy to, że u kobiet, których rodzice wysłuchiwali (wysłuchują) również ich zdania w ważnych sprawach dotyczących rodziny, starając się zrozumieć także i ich racje, można zauważyć większą aktywność kulturalną.

Danie córce możliwości wypowiedzenia się łączy się też z liczeniem się z jej zdaniem przy podejmowaniu decyzji. 68% kobiet o dużym zaangażowaniu i tylko 47% o małym zaangażowaniu w życie kulturalne całkowicie zgodziło się z twierdzeniem: W naszej rodzinie istotne decyzje podejmowane były zawsze wspólnie. Powstrzymało się od odpowiedzi lub zaprzeczyło temu zdaniu 19% pań mniej aktywnych i tylko 6% bardziej aktywnych kulturalnie. Można zatem wysunąć wniosek, że podejmowanie istotnych decyzji wspólnie w rodzinie zwiększa aktywność kulturalną jej członków.

Uwzględnianie potrzeb w jednej dziedzinie – w tym wypadku potrzeby wypowiedzenia się – koresponduje liczeniem się z innymi potrzebami, o czym świadczą kolejne wypowiedzi respondentek. 64% kobiet o dużej aktywności i tylko 47% kobiet o małej aktywności kulturalnej całkowicie zgodziło się z twierdzeniem: W mojej rodzinie ojciec starał się – w miarę możliwości – o zaspokojenie potrzeb wszystkich członków rodziny. Odnośnie do matki zdecydowanie całkowicie zgodziło się z tym zdaniem 70% kobiet o dużej aktywności i 57% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Oznacza to, że aktywność kulturalna respondentek jest w dużym stopniu konsekwencją tego, że ich rodzice starali się o zaspokojenie potrzeb wszystkich członków rodziny.

SATYSFAKCJA Z WŁASNEJ RODZINY

Trzy czwarte respondentek bardziej aktywnych i nieco ponad połowa (56%) mniej aktywnych kulturalnie całkowicie zgadza się z twierdzeniem: W mojej rodzinie czuję się kochana. Powstrzymało się od odpowiedzi lub zaprzeczyło temu twierdzeniu 15% respondentek mniej aktywnych i tylko 2,5% bardziej aktywnych kulturalnie. W podobny sposób respondentki ustosunkowały się do twierdzenia: Mam dobry kontakt z rodziną. Całkowicie zgodziło się z tym twierdzeniem trzy czwarte pań bardzo aktywnych i nieco ponad połowa (53%) pań mniej aktywnych kulturalnie. Powstrzymało się od odpowiedzi lub zaprzeczyło temu zdaniu 13% respondentek mniej aktywnych i 2% respondentek bardziej aktywnych kulturalnie. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej stwierdzają, że w swojej rodzinie czują się bardziej kochane i mają z rodziną dobry kontakt.

82% respondentek o dużej aktywności i 71% respondentek o małej aktywności kulturalnej całkowicie zgodziło się ze zdaniem: „W swoim domu czuję się bezpiecznie”. Nie zgodziło się z nim lub zaprzeczyło mu 13% pań mniej aktywnych i tylko 3% bardziej aktywnych kulturalnie. Dom rodzinny to miejsce, w którym wspaniale odpoczywam – twierdzi tak w sposób zdecydowany dwie trzecie kobiet o dużej aktywności i połowa kobiet o małej aktywności kulturalnej. Powstrzymało się od odpowiedzi lub było przeciwnego zdania 19% kobiet mniej aktywnych i 6% bardziej aktywnych kulturalnie. Im więc respondentki są bardziej aktywne kulturalnie, tym częściej twierdzą, że w swoim domu czują się bezpiecznie i wspaniale w nim odpoczywają.

Poczuciu bezpieczeństwa odpowiada też swoboda wypowiedzi. 69% respondentek bardziej aktywnych i 51% mniej aktywnych kulturalnie całkowicie zgadza się z twierdzeniem: W mojej rodzinie jak trzeba, potrafię podejmować rozmowy na trudne tematy. Nie wypowiedziało się na ten temat lub przeciwnego zdania jest 5% pań bardziej aktywnych i trzykrotnie więcej pań mniej aktywnych kulturalnie. Zatem, im podejmuje się w rodzinie częstsze rozmowy na trudne tematy, tym jest większa aktywność kulturalna kobiet.

ORGANIZACJA ŻYCIA DOMU NA CO DZIEŃ

Respondentki w zależności od tego, jak aktywne są w dziedzinie kultury, różnią się między sobą pod względem organizacji życia rodzinnego na co dzień w takich sprawach, jak: przygotowywanie posiłków, robienie zakupów, sprzątanie, pranie, prasowanie, drobne naprawy, pomoc dzieciom w lekcjach.

38% respondentek bardziej aktywnych i 23% mniej aktywnych kulturalnie przygotowuje posiłki z mężem lub wspólnie z dziećmi. 70% kobiet mniej aktywnych i 57% bardziej aktywnych kulturowo przyznało, że same przygotowują posiłki. Wspólnie z dziećmi przygotowuje posiłki co piąta respondentka aktywniejsza i co jedenasta mniej aktywna w dziedzinie kultury.

Co druga kobieta o dużej aktywności kulturalnej i tylko co czwarta o małej aktywności, korzysta w czasie codziennych zakupów z pomocy męża, dzieci lub innych osób. 20% pań bardziej i tylko 8% mniej zaangażowanych w życie kulturalne wymaga od dzieci włączenia się w codzienną organizację życia rodzinnego. Połowa kobiet aktywnych kulturalnie i 67% mniej aktywnych osobiście dokonuje codziennych zakupów. Kobiety uczestniczące w życiu kulturalnym podkreślają rolę współmałżonka w podejmowaniu wspólnych decyzji w przypadku wyposażania domu. Około trzy czwarte respondentek aktywnych i połowa mniej aktywnych kulturalnie przyznało, że dokonuje zakupów artykułów trwałego użytku wraz z mężem. Wspólnie z dziećmi robi takie zakupy 9% kobiet aktywniejszych i 4% o mniejszej aktywności kulturowej. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej dokonują codziennych zakupów i zakupów trwałego użytku zarówno z mężem, jak i z dziećmi.

Rodzina odgrywa istotną rolę w procesie edukacji kulturalnej. Angażowanie wszystkich członków rodziny w codzienne obowiązki pomaga zwiększyć aktywność w innych dziedzinach. Kobiety mają więcej czasu na aktywność kulturalną, gdy porządkowaniem domu zajmuje się cała rodzina. O zależności tej świadczą wyniki badań.

Wspólnie z dziećmi sprząta co druga kobieta o dużej aktywności kulturalnej i tylko co czwarta o mniejszej aktywności kulturalnej. 30% respondentek aktywniejszych i dwukrotnie więcej mniej aktywnych przyznaje się do tego, że same porządkują swój dom lub mieszkanie. 10% kobiet aktywniejszych i 4% mało aktywnych powierza pranie swoim dzieciom lub razem z nimi to wykonują. Jeszcze

większe różnice pomiędzy analizowanymi grupami występują przy prasowaniu. Co trzecia pani o dużej aktywności i aż co druga o małej aktywności kulturalnej prasuje sama. Aż 59% kobiet aktywnych w dziedzinie kultury i tylko 29% mniej aktywnych korzysta przy prasowaniu z pomocy męża, dzieci lub innych osób. Im więc więcej członków rodziny jest zaangażowanych w sprzątanie, pranie czy pranie, tym większa jest aktywność kulturalna matek i żon.

Drobne naprawy domowe wykonuje w rodzinie 78% mężów respondentek bardziej aktywnych i 70% mężów respondentek mniej aktywnych kulturalnie. Bez pomocy męża wykonuje takie naprawy 4% respondentek aktywniejszych i trzykrotnie więcej mniej aktywnych kulturalnie. Wspólnie z dziećmi robi to 4% kobiet bardziej aktywnych i tylko 1% mało aktywnych w dziedzinie kultury. Kobiety o małej aktywności kulturalnej częściej zatem niż pozostałe same wykonują drobne naprawy domowe.

Małżonkowie częściej wspólnie pomagają dzieciom w odrabianiu lekcji w rodzinach, gdzie kobiety są bardziej zaangażowane w życie kulturalne. Do takiej wspólnej pomocy dzieciom przyznaje się 38% respondentek bardziej zaangażowanych i 24% respondentek mniej aktywnych pod względem kulturalnym. Im więc większe zaangażowanie w życie kulturalne, tym częściej oboje rodziców angażuje się w pomoc dzieciom w wypełnianiu obowiązków szkolnych.

UCZESTNICZENIE W RÓŻNYCH SYTUACJACH ŻYCIA RODZINNEGO

Do sytuacji życia rodzinnego, co do których stwierdzono istotne różnice pomiędzy respondentkami bardziej i mniej aktywnymi w sferze kulturalnej, należą: wspólne spożywanie posiłków, świętowanie uroczystości rodzinnych, wizyty u krewnych, wspólne praktyki religijne, oglądanie telewizji, spacer, sport i rekreacja, wyjazdy na wakacje.

Oдноśnie do zasiadania przy stole w niedziele i święta 93,5% respondentek bardziej aktywnych i 80% mniej aktywnych kulturalnie wypowiedziało się, że spożywa posiłki w niedziele i święta wspólnie z dziećmi. Samotnie spożywa posiłki 3,5% kobiet mniej aktywnych i 0,5% bardziej aktywnych w dziedzinie kultury. Im więc aktywność kobiet w sferze kulturalnej jest większa, tym częściej spożywają one posiłki w niedziele i święta wraz w rodziną.

Więzi rodzinne podtrzymywane w obrębie rodziny wielopokoleniowej i tzw. rodziny poszerzonej, obejmującej także pokrewieństwo w linii bocznej, stały się podstawowym kryterium stosunków społecznych, wyznaczających zasady kierujące różnymi aspektami życia społecznego. Ich wyrazem była rodzinność jako specyficzny dla kultury Górnego Śląska styl życia⁹.

Kobiety bardziej angażujące się w życie kulturalne w 94% odpowiedziały, że uroczystości rodzinne są okazją do umacniania więzi rodzinnych i przeżywają

⁹ W. Świątkiewicz, *Rodzina jako wartość...*, s. 14.

je wspólnie z dziećmi. U pań o mniejszym zaangażowaniu kulturalnym takie stanowisko zajęło 80% respondentek. Im więc większa jest aktywność kulturalna kobiet, tym bardziej w ich rodzinach preferowany jest rodzinny styl życia.

Orientację prorodzinną u kobiet zaangażowanych w życie kulturalne wyrażają również spotkania niewykraczające poza krąg rodziny poszerzonej¹⁰. Odnośnie do wizyt u krewnych prawie 86% kobiet zaangażowanych i tylko 69% mniej zaangażowanych w życie kulturalne odpowiedziało, że składa je wspólnie z dziećmi. 3% respondentek mniej aktywnych i 0,5% bardziej aktywnych kulturalnie składa je samotnie. 14% kobiet mało aktywnych powstrzymało się od odpowiedzi, co można tutaj interpretować jako powstrzymywanie się w ogóle od wizyt u krewnych. Im więc większe zaangażowanie kobiet w życie kulturalne, tym częstsze składanie wizyt krewnym wraz z całą rodziną.

Istotne znaczenie dla życia rodzinnego mają wspólne praktyki religijne. Wspólnie z dziećmi odbywa je 69% kobiet bardziej aktywnych i 58% mniej aktywnych kulturowo. Do tego, że są one odbywane samotnie przyznało się 10% respondentek mniej aktywnych i 3,5% bardziej aktywniejszych w sferze kultury. Powstrzymało się natomiast od jakiegokolwiek odpowiedzi 12% kobiet słabo aktywnych i 3,5% silniej aktywnych kulturalnie. Badania dowodzą zatem, że im aktywność kulturalna respondentek jest większa, tym częściej praktyki religijne w ich rodzinach mają charakter wspólnotowy.

Rodziny charakter może mieć również oglądanie telewizji. Wspólnie z dziećmi ogląda ją 58% respondentek o dużej aktywności i 43% respondentek o mniejszej aktywności kulturalnej. Jeszcze większe różnice występują w przypadku chodzenia do kina czy teatru. 38% kobiet bardziej aktywnych i tylko 10% kobiet mniej aktywnych kulturalnie chodzi do kina czy teatru razem z dziećmi. Co ósma respondentka aktywniejsza w dziedzinie kultury udaje się do kina czy teatru wraz z mężem. Samotnie chodzi do kina lub teatru 5% respondentek mniej aktywnych i 1% bardziej aktywnych kulturalnie. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej oglądają telewizję i chodzą do kina lub teatru w towarzystwie członków swojej rodziny.

Spaceruje wspólnie z dziećmi połowa kobiet aktywniejszych i zaledwie jedna trzecia (31%) kobiet mniej aktywnych kulturalnie. Razem z mężem spaceruje 28% respondentek bardziej aktywnych i 13,5% respondentek mniej aktywnych kulturalnie. Powstrzymało się od odpowiedzi 30% kobiet mniej aktywnych i tylko 5% bardziej aktywnych kulturowo. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej odbywają spacer z członkami swojej rodziny.

Sport uprawia wraz z dziećmi 45,5% kobiet aktywniejszych i 13% mniej aktywnych kulturalnie. Na wakacje wspólnie z dziećmi wyjeżdża 73% kobiet aktywniejszych i 41% mniej aktywnych. Wyniki te wskazują więc na to, że im respondentki są bardziej aktywne w sferze kultury, tym częściej uprawiają sport, a także wyjeżdżają na wakacje razem ze swoją rodziną.

¹⁰ Por. tamże, s. 20.

ŚWIADOMOŚĆ TEGO, CO SCALA ŻYCIE RODZINNE

Jeśli przyjąć, że kultura zajmuje się sztuką, to musi ona też mieć związek ze sztuką życia, jaką jest również udane życie rodzinne. To, czy ono jest udane, zależy w dużej mierze od świadomości tego, co scala życie rodzinne. Respondentki w zależności od tego, jak aktywne są w sferze kultury, różnią się między sobą przypisywaniem znaczenia takim czynnikom tworzącym i pogłębiającym wspólnotę rodzinną, jak: sytuacja materialna rodziny, podział obowiązków, podobieństwo zainteresowań i wykształcenia, wzajemna miłość, dobre stosunki z dalszą rodziną, wspólne przekonania religijne.

Największe różnice pomiędzy respondentkami bardziej i mniej aktywnymi kulturalnie – pod względem odpowiedzi na pytanie o to, co najbardziej scala życie rodzinne – wystąpiły w przypisywaniu znaczenia wspólnym zainteresowaniom. Co druga kobieta aktywniejsza i co czwarta mniej aktywna kulturalnie twierdzi, że wspólne zainteresowania mają bardzo duży wpływ. 37% kobiet słabo aktywnych i 12% kobiet bardziej aktywnych kulturalnie bądź powstrzymało się od odpowiedzi bądź uważa, że wspólne zainteresowania nie mają wpływu na scalenie rodziny. Im więc aktywność kulturalna jest większa, tym większe jest przekonanie, że wspólne zainteresowania integrują rodzinę.

Wśród zainteresowań na czoło wysuwają się zainteresowania zawodowe. O tym, że podobieństwo zainteresowań zawodowych wpływa na scalenie rodziny, przekonanych jest 62% kobiet angażujących się w życie kulturalne, z tego 20% uważa, że ma to bardzo duży wpływ. Inne stanowisko zajęły panie o małym zaangażowaniu kulturalnym, gdyż tylko 43% uważa, że ma to wpływ na integrację rodziny, z czego zaledwie 10% podkreśla, że bardzo duży. Co piąta kobieta mało zaangażowana w życie kulturalne nie zaznaczyła żadnej odpowiedzi. Im więc większe jest zaangażowanie w życie kulturalne, tym większe jest przekonanie, że życie rodzinne scala podobieństwo zainteresowań zawodowych.

Z zainteresowaniami zawodowymi idzie w parze podobna pozycja zawodowa współmałżonków. O tym, że jej wpływ na scalenie życia rodzinnego jest bardzo duży przekonanych jest 18% kobiet o dużym zaangażowaniu i 15% o małym zaangażowaniu kulturalnym. Jako średni kwalifikuje go 44% respondentek bardziej zaangażowanych i 32% mniej zaangażowanych w życie kulturalne. Nie wyraziło swego stanowiska lub zaprzeczyło takiemu wpływowi 53% kobiet mało aktywnych i 38% bardziej aktywnych kulturalnie. A zatem przekonanie o tym, że życie rodzinne scala podobna pozycja zawodowa małżonków, częściej spotykamy wśród kobiet o dużym zaangażowaniu, niż u kobiet o małym zaangażowaniu kulturalnym.

Z podobną pozycją zawodową często łączy się podobny poziom wykształcenia. O tym, że ma on wpływ na scalenie życia rodzinnego, jest przekonanych 70% kobiet o dużym zaangażowaniu kulturalnym i 44% kobiet o małym zaangażowaniu kulturalnym. 56% respondentek mało aktywnych i 30% bardziej aktywnych kulturalnie uważa, że nie ma takiego wpływu, bądź powstrzymało się od odpowiedzi.

Im więc mniejsze zaangażowanie w życie kulturalne, tym większe przekonanie, że podobny poziom wykształcenia ma wpływ na integrację rodziny.

Prawie wszystkie panie (97,7%) bardzo zaangażowane i trzy czwarte pań mniej zaangażowanych w życie kulturalne (74%) uważa, że warunkiem najbardziej scalającym rodzinę jest wzajemna miłość. 16% kobiet mniej aktywnych i tylko 1% kobiet bardziej aktywnych powstrzymało się od odpowiedzi bądź uważa wręcz, że nie ma takiego wpływu. Zatem, im większe zaangażowanie w życie kulturalne, tym większe przekonanie, że wzajemna miłość scala rodzinę.

Bardzo duży wpływ na scalenie rodziny mają dobre stosunki z rodzicami współmałżonka – twierdzi tak prawie 58,5% kobiet o dużej i zaledwie 40% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Powstrzymało się od odpowiedzi lub zaprzeczyło takiemu wpływowi 27% respondentek mało aktywnych i 5,5% bardziej aktywnych kulturalnie. Kobiety angażujące się kulturalnie zatem częściej niż nieangażujące się traktują ułożenie dobrych stosunków z rodzicami współmałżonka jako warunek scalenia rodziny.

Ważnym czynnikiem sprzyjającym scaleniu życia rodzinnego jest wspólne życie towarzyskie. Za bardzo ważne uznała je połowa respondentek bardziej aktywnych i co trzecia respondentka mniej aktywna kulturalnie. Powstrzymało się od odpowiedzi lub zanegowało taki wpływ 30% respondentek mało aktywnych i 6,5% mniej aktywnych kulturalnie. Im zatem respondentki są aktywniejsze w sferze kulturalnej, tym większe znaczenie dla integracji rodziny przypisują wspólnemu życiu towarzyskiemu.

Wśród różnych funkcji, jakie pełni rodzina, za jedną z najważniejszych uważa się zaspokojenie materialnych warunków życia. Według respondentek o małej aktywności społecznej to właśnie najbardziej scala życie rodzinne. To, że na życie rodzinne ma bardzo duży wpływ dobra sytuacja materialna rodziny, potwierdza prawie połowa (48%) badanych nie zaangażowanych w życie kulturalne. Takiego samego zdania jest tylko 32% pań aktywnych kulturalnie. O średnim wpływie sytuacji materialnej jest przekonanych 54% pań aktywniejszych i 29% mniej aktywnych kulturalnie. Co siódma kobieta o małej aktywności kulturalnej nie wypowiedziała się na ten temat. A zatem dobrą sytuację materialną rodziny jako czynnik sprzyjający integracji rodziny częściej podają panie mniej zaangażowane kulturalnie.

Co druga respondentka bardziej aktywna kulturalnie i co trzecia mniej aktywna bardzo dużego wpływu na scalenie życia rodzinnego dopatruje się w równym podziale obowiązków. 32% pań mało aktywnych i 11% bardziej aktywnych powstrzymało się od odpowiedzi lub zanegowało taki wpływ. A zatem relacje partnerskie, wyrażające się tutaj poprzez równy podział obowiązków, jako czynnik sprzyjający scaleniu życia rodzinnego są częściej wymieniane przez kobiety bardziej zaangażowane kulturalnie.

Najmniejsze różnice pomiędzy respondentkami – niemniej jednak obecne – są odnośnie do posiadania dzieci, jako czynnika sprzyjającemu integracji rodziny.

Według 86,5% kobiet o dużej aktywności i 74% kobiet o małej aktywności kulturalnej posiadanie dzieci ma bardzo duży wpływ na scalenie rodziny. Jako średni określa ten wpływ co dziesiąta pani o dużej aktywności i a co dwunasta o małej aktywności kulturalnej. 15% kobiet o małej aktywności nie ma zdania na ten temat. Im więc większe zaangażowanie w życie kulturalne, tym większe przekonanie, że posiadanie dzieci scala rodzinę.

Respondentki wypowiedziały się również na temat wspólnych przekonań i praktyk religijnych. 58% pań bardziej aktywnych i 45% mniej aktywnych uważało, że mają one bardzo duży wpływ na integrację rodziny. Jako średni oceniło go 30% pań aktywniejszych i 22% mniej aktywnych w sferze kulturalnej. Jedna piąta kobiet o małej aktywności nie ma zdania na ten temat. Im więc aktywność kulturalna respondentek jest większa, tym częściej uważają one, że wspólne praktyki religijne scalają rodzinę.

NAJWAŻNIEJSZE WARTOŚCI ŻYCIOWE I CELE RODZINY

Dla 84% kobiet bardziej aktywnych i 74% kobiet mniej aktywnych kulturalnie najważniejszą wartością życiową jest posiadanie szczęśliwej rodziny. Dla 6% respondentek mniej aktywnych kulturalnie (wobec 0% bardziej aktywnych) najważniejszą wartością życiową jest sukces materialny. Co dziesiąta pani mniej aktywna na ten temat wyraziła opinię: „Trudno powiedzieć” (w grupie bardziej aktywnych 1%). Jakkolwiek więc kobiety zarówno bardziej jak i mniej aktywne kulturalnie za najważniejszą wartość życiową uznają posiadanie szczęśliwej rodziny, to jednak częściej wartość taką wybierają respondentki bardziej aktywne kulturalnie. Charakterystyczne jest też, że robienie kariery zawodowej okazało się najważniejszą wartością życiową tylko dla jednej kobiety z obydwu grup. W tym momencie należy więc jeszcze raz przypomnieć, że w badaniach wzięły udział tylko te kobiety, które posiadały co najmniej jedno dziecko. Oznacza to, że sformułowane tutaj wnioski nie dotyczą ogółu kobiet.

Wypowiadając się na temat najważniejszego celu rodziny, co trzecia respondentka bardziej aktywna i co piąta mniej aktywna kulturalnie uważa, że jest nim zapewnienie bytu. 64% kobiet mniej aktywnych i 38% bardziej aktywnych kulturalnie twierdzi, że najważniejszym celem rodziny jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego jej członkom. 91% pań mało aktywnych i 78% bardzo aktywnych w dziedzinie kultury jako najważniejszy cel rodziny wymieniło zapewnienie bliskich kontaktów emocjonalnych. O ile więc kobiety bardziej aktywne kulturalnie za najważniejszy cel rodziny uważają zapewnienie bytu, o tyle kobiety mniej aktywne kulturalnie na pierwszym miejscu stawiają poczucie bezpieczeństwa i kontakty emocjonalne.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA POSZCZEGÓLNE OBSZARY ŻYCIA RODZINNEGO

Zdaniem kobiet o dużej aktywności kulturalnej, małżonkowie wspólnie są odpowiedzialni za zarabianie na utrzymanie rodziny. Twierdzi tak aż 71% z nich. Podobnego zdania jest zaledwie 48% pań o małej aktywności kulturalnej. 45% respondentek mniej aktywnych i 29% bardziej aktywnych kulturalnie jest przekonanych, że to mąż jest odpowiedzialny za zarabianie na utrzymanie rodziny. Im zatem kobiety są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej uważają, że wspólnie z mężem powinny zarabiać na utrzymanie rodziny.

Wspólnemu zarabianiu pieniędzy odpowiada też współdecydowanie o wydatkach. Za wspólnym podejmowaniem decyzji o wydatkowaniu pieniędzy na codzienne zakupy opowiada się 58% pań bardziej aktywnych i 51% mniej aktywnych kulturalnie. Za wspólnym wydatkowaniem pieniędzy na rzeczy trwałego użytku opowiedziało się aż 97% kobiet o dużej aktywności i 83% o małej aktywności kulturalnej. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej opowiadają się za podejmowaniem decyzji odnośnie do wydatkowania pieniędzy na codzienne zakupy, jak również na przedmioty trwałego użytku.

Badania ujawniły również różnice odnośnie do odpowiedzialności za tak tradycyjnie kobiece funkcje w domu, jak sprzątanie czy przygotowywanie posiłków. Trzy czwarte kobiet bardziej angażujących się i połowa kobiet mniej angażujących się w życie kulturalne sprząta dom ze współmałżonkiem. Posiłki wraz z mężem przygotowuje 52% pań bardziej angażujących się i 36% pań mniej angażujących się w życie kulturalne. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej wraz z mężem zajmują się przygotowaniem posiłków i sprzątaniem.

O wspólnej odpowiedzialności za rodzinny styl spędzania czasu wolnego świadczy planowanie wypoczynku. 81% pań o małej aktywności i aż 97% o dużej aktywności kulturalnej uważa planowanie wypoczynku jako wspólny obowiązek obojga małżonków. Nie ma na ten temat zdania 16% respondentek mniej aktywnych i tylko 2% bardziej aktywnych kulturalnie. Tak więc im kobiety są bardziej aktywne kulturalnie, tym częściej planują wypoczynek wspólnie z mężem.

Szczególnie ważną dziedziną życia rodzinnego jest planowanie ilości dzieci, opieka nad nimi i wychowanie ich. 93% kobiet bardziej aktywnych i 80% kobiet mniej aktywnych kulturalnie uważa, że planowanie liczby dzieci jest zadaniem obojga małżonków. 5% pań mniej aktywnych i 2% bardziej aktywnych kulturalnie uważa, że to kobieta sama decyduje o tym. Nie ma na ten temat własnego zdania 14% kobiet mniej aktywnych i 4% bardziej aktywnych kulturalnie. Im zatem większe zaangażowanie w kulturę, tym większa świadomość wspólnej odpowiedzialności za ilość potomstwa w rodzinie.

Wspólną odpowiedzialność za opiekę nad dziećmi ponoszą oboje rodzice. Twierdzi tak 90% kobiet o dużym zaangażowaniu kulturalnym i tylko 71% kobiet o małej aktywności. Tylko matce przypisuje ten obowiązek co piąta kobieta mniej aktywna i co dziesiąta bardziej aktywna kulturalnie. Podobną wymowę ma

kolejne zdanie, dotyczące wychowania. 97% kobiet o dużym i 79% o mniejszym zaangażowaniu w życie kulturalne uważa, że wychowywanie dzieci to zadanie obojga rodziców. Tylko matce przypisuje taki obowiązek 11% pań mniej aktywnych i 1% bardziej aktywnych kulturalnie. Im więc kobiety wykazują się większą aktywnością kulturalną, tym częściej uważają, że opieka nad dziećmi i ich wychowanie to wspólny obowiązek rodziców.

PREFEROWANE PROGRAMY RADIOWE I TELEWIZYJNE

Dla co trzeciej kobiety bardziej aktywnej kulturalnie i jej męża oraz dla co siódmej kobiety mniej aktywnej kulturalnie i jej męża ulubioną stacją radiową jest RMF. Również ich dzieci słuchają tego radia najczęściej, a mianowicie 40% dzieci pań bardziej aktywnych i 23% mniej aktywnych kulturalnie. Jakkolwiek więc obydwie porównywane tutaj grupy preferują RMF, to jednak w rodzinach kobiet bardziej aktywnych kulturalnie słucha się go zdecydowanie częściej niż w rodzinach kobiet mniej aktywnych kulturalnie.

Drugie miejsce pod tym względem zajęło radio ZET: słucha go 17% kobiet o większej aktywności kulturalnej i 15% ich mężów oraz 15% pań o mniejszej aktywności kulturalnej i 8% ich mężów. Podobnie jak dorośli, również ich dzieci preferują radio ZET, a mianowicie co piąte dziecko pań aktywniejszych i co dziewięć mało aktywnych kulturalnie. Jakkolwiek więc radio ZET jest bardzo często słuchane przez rodziny bardziej i mniej aktywne, to jednak częściej słucha się go w rodzinach kobiet o dużej aktywności kulturalnej.

Jeśli chodzi o programy telewizyjne, respondentki zamiast konkretnego kanału telewizyjnego ustosunkowywały się do kategorii treściowych. I okazało się, że kobiety o dużej aktywności kulturalnej najchętniej oglądają programy informacyjne (21%) i rozrywkowe (16%), a rzadziej filmy. Zaś panie o małej aktywności kulturalnej najczęściej patrzą na filmy (24%), a potem na programy rozrywkowe (18%). Kobiety o dużej aktywności kulturalnej (10%) rzadziej oglądają „jeden program jak leci”, niż kobiety o małej aktywności (14%). Dzieci kobiet o małej aktywności kulturalnej (27%) częściej niż dzieci kobiet o dużej aktywności (18%), oglądają programy rozrywkowe. „Jeden program jak leci” ogląda też więcej dzieci (12%) kobiet mniej aktywnych niż dzieci (7%) kobiet bardziej aktywnych kulturalnie. Dzieci kobiet o dużym zaangażowaniu kulturalnym częściej też (7%) wybierają programy informacyjne niż dzieci (4,5%) kobiet mniej zaangażowanych kulturalnie. Co ósme dziecko kobiety bardziej aktywnej i tylko co piąte mniej aktywnej kulturalnie ogląda filmy.

AKTYWNOŚĆ WE WSPÓLNOCIE SĄSIEDZKIEJ, LOKALNEJ, PARAFIALNEJ

Kontakty z sąsiadami obejmują takie zachowania, jak: pozdrawianie się i rozmowy w trakcie spotkania, zapraszanie się do domu, spędzanie wolnego czasu i wzajemna

pomoc. Pozdrowia swoich sąsiadów i krótkie rozmowy z nim w trakcie spotkania prowadzi 98% kobiet o dużej aktywności i 85% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Zaprasza do domu sąsiadów co druga kobieta o dużej aktywności i co trzecia o małej aktywności kulturalnej. Wolny czas z sąsiadami spędza 27% respondentek bardziej aktywnych i 23% mniej aktywnych kulturalnie. Udziela czasami pomocy swoim sąsiadom 91% pań aktywniejszych i 70% mało aktywnych kulturalnie. Większej aktywności kulturalnej odpowiadają zatem lepsze kontakty z sąsiadami, przejawiające się we wzajemnym pozdrawianiu i krótkich rozmowach w trakcie spotkania, zapraszaniu się do domu, wspólnym spędzaniu wolnego czasu, a także okazywaniu pomocy.

Co czwarta respondentka bardziej aktywna i co dziesiąta mniej aktywna angażuje się we wspólnocie religijnej. Jeśli chodzi o prace organizowane przez parafię, bierze w nich udział 41% kobiet o dużej i 27% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Większość kobiet o małej aktywności angażuje się sama w takie prace, a panie o dużej aktywności kulturalnej biorą udział w pracach organizowanych przez parafię z małżonkiem lub wspólnie z dziećmi.

W pracach organizowanych przez wspólnotę sąsiedzka bierze udział 44% kobiet o dużej i zaledwie 20% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Panie zaangażowane w życie kulturalne w większości biorą udział w takich pracach z rodziną, współmałżonkiem lub współmałżonkiem i dziećmi, w przeciwieństwie do kobiet o małej aktywności, które – jeśli już uczestniczą w takich pracach – to robią to same. Im więc większe zaangażowanie w życie kulturalne, tym większy udział w pracach organizowanych przez wspólnotę sąsiedzka lub parafialną.

Znacznie mniej osób angażuje się w inicjatywy samorządu lokalnego, choć i tutaj są widoczne różnice pomiędzy respondentkami bardziej i mniej aktywnymi kulturalnie. Angażuje się w takie akcje 13% pań o dużej aktywności kulturalnej i zaledwie 5% pań o małej aktywności. Całą rodzinę angażuje 4% kobiet o dużej aktywności kulturalnej i żadna z pań o małej aktywności kulturalnej. Zatem zaangażowanie w życie kulturalne sprzyja zaangażowaniu w akcje organizowane z inicjatywy samorządów lokalnych.

O wiele więcej kobiet potwierdza udział w akcjach z inicjatywy organizacji, bierze w nich udział dwie trzecie pań o dużej aktywności i tylko co dziesiąta o małej aktywności kulturalnej. Im więc większe zaangażowanie kobiet w życie kulturalne, tym częstszy ich udział w akcjach organizowanych przez organizacje charytatywne.

POSTAWY OBYWATELSKIE

Prawem i obowiązkiem obywatela jest wybór władzy na szczeblu krajowym i lokalnym. Respondentki bardziej i mniej aktywne kulturalnie różnią się między sobą udziałem w wyborach prezydenckich i samorządowych, a także opinią na temat władz lokalnych.

Z prawa wyborczego w ostatnich wyborach prezydenckich skorzystało 91% kobiet o dużej aktywności i tylko 72% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Nie głosowała co czwarta kobieta o małej aktywności i tylko co jedenasta pani o dużej aktywności kulturalnej. Duże różnice zaznaczyły się również pomiędzy mężami obydwu grup kobiet.

W ostatnich wyborach prezydenckich wzięło udział 85% mężów kobiet bardziej aktywnych i 68% mężów kobiet mniej aktywnych. Nie przystąpił do wyborów co trzynasty mąż kobiety o dużej aktywności i aż co czwarty mąż kobiety o małej aktywności kulturalnej. A więc im kobiety są aktywniejsze w dziedzinie kultury, tym częściej zarówno one jak i ich mężowie biorą udział w wyborach prezydenckich.

Wobec wyborów samorządowych pozytywną postawę wyraziło trzy czwarte kobiet o dużym zaangażowaniu i połowa kobiet o małym zaangażowaniu kulturalnym. Negatywnie natomiast ustosunkowało się do nich 14% pań mniej aktywnych i 6% pań bardziej aktywnych kulturalnie. Podobne postawy wobec wyborów samorządowych wyrazili również mężowie respondentek. Pozytywną postawę wyraziło 63% mężów kobiet o dużym zaangażowaniu i 40% mężów kobiet o małej aktywności kulturalnej. Zdecydowanie negatywną postawę wobec nich wyraziło 18% mężów kobiet mniej aktywnych i 7% mężów kobiet bardziej aktywnych kulturalnie. Im zatem kobiety są bardziej aktywne kulturalnie, tym bardziej pozytywnie ustosunkowują się wobec wyborów samorządowych.

Porównując udział w wyborach prezydenckich z samorządowymi, stwierdza się, że obydwie grupy kobiet i ich mężów bardziej odpowiedzialnie podchodzą do wyborów prezydenckich.

Oceniając prace władz lokalnych, 39% kobiet bardziej aktywnych i 26% kobiet mniej aktywnych uważa, że władze liczą się z postulatami mieszkańców. Nie potrafiło się na ten temat wypowiedzieć 4% kobiet bardziej aktywnych i sześciokrotnie więcej kobiet mniej aktywnych kulturalnie. Większej aktywności kulturalnej odpowiada zatem lepsza ocena władz lokalnych w aspekcie respektowania przez nie postulatów mieszkańców.

POSTAWY MORALNE

Respondentki bardziej i mniej aktywne kulturalnie różnią się między sobą postawami bezpośrednio lub pośrednio mającymi związek z miłością małżeńską. Największa różnica występuje w temacie nierozzerwalności małżeństwa. Przeciwno nierozzerwalności małżeństwa w sposób zdecydowany opowiedziało się 27% kobiet o dużej aktywności i 21% kobiet o mniejszej aktywności kulturalnej. Rozwód z zastrzeżeniami akceptuje 46% respondentek aktywniejszych i 23% mniej aktywnych kulturalnie. Nie akceptuje go natomiast czyli opowiada się za nierozzerwalnością miłości małżeńskiej co trzecia respondentka mniej aktywna i tylko co piąta respondentka bardziej aktywna kulturalnie. Nie ma na ten temat własne-

go zdania bądź powstrzymało się od odpowiedzi 8% kobiet bardziej aktywnych i trzykrotnie mniej aktywnych kulturalnie. Większej aktywności w dziedzinie kultury odpowiada zatem zdecydowanie częstsze akceptowanie rozwodu.

Twierdzenie, które zajęło drugie miejsce w sensie różnicowania obydwu porównywanych tutaj grup, dotyczy legalizacji związków homoseksualnych. Opowiedziało się za nią 26% respondentek bardziej aktywnych i 15% mniej aktywnych kulturalnie. Trzecie miejsce pod względem różnicowania obydwu grup przypadło twierdzeniu dotyczącemu wolnych związków. Akceptuje je 47% kobiet o dużej aktywności i 31% kobiet o małej aktywności kulturalnej. Sporo, bo aż 43% respondentek mniej aktywnych i 27% bardziej aktywnych kulturalnie, nie ma na ten temat zdania lub w ogóle powstrzymało się od odpowiedzi. Im więc kobiety są bardziej aktywne, tym częściej opowiadają się za legalizacją związków homoseksualnych i wolnymi związkami. W kontekście wykrytej tutaj tendencji nie zaskakują kolejne wyniki, dotyczące legalizacji konkubinatu i aborcji.

Za legalizacją konkubinatu opowiedziała się z różnym stopniem przekonania połowa kobiet bardziej aktywnych kulturalnie, a w sposób zdecydowany co piąta. W grupie pań mniej aktywnych kulturalnie – z różnym stopniem przekonania – za jego legalizacją jest co trzecia, a w sposób zdecydowany co piąta kobieta. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej opowiadają się za legalizacją konkubinatu.

Za prawem do aborcji z różnym stopniem przekonania opowiedziało się 41% pań aktywniejszych i 27% mniej aktywnych kulturalnie. Bez ograniczeń akceptuje prawo do aborcji 11% pań bardziej aktywnych i 8% mniej aktywnych kulturalnie. Nie akceptuje jej połowa kobiet z obydwu grup. Im więc respondentki są bardziej aktywne w dziedzinie kultury, tym częściej opowiadają się za prawem do aborcji. Można zatem wysunąć wniosek o negatywnej korelacji pomiędzy aktywnością kulturalną a respektowaniem katolickiej nauki o miłości małżeńskiej, co w kontekście wcześniejszych wyników jest dużym zaskoczeniem.

WNIOSKI PASTORALNE WYNIKAJĄCE Z BADAŃ

Analiza wypowiedzi tysiąca kobiet, a przede wszystkim porównanie ze sobą dwóch skrajnych grup – kobiet bardzo i mało aktywnych kulturalnie – upoważnia do wysunięcia pewnych wniosków odnośnie do uwarunkowań aktywności kulturalnej. Przejawiają się one poprzez takie zachowania, jak: czytanie książek i czasopism, uczęszczanie do kina i teatru, zwiedzanie muzeów i wystaw sztuki, uczestniczenie w amatorskim ruchu artystycznym. Z badań wynika, że kobiety bardziej aktywne w tych dziedzinach częściej niż pozostałe mają wyższe wykształcenie, są w lepszej sytuacji materialnej, mniej zagraża bezrobocie – im samym i ich mężom, mają łatwiejszy dostęp do Internetu i telewizji satelitarnej; w rodzinach pochodzenia kulturowana była tradycja. Kobiety te częściej doświadczały ze strony rodziców akceptacji i swobody w wyborze przyjaciół; w ich wychowaniu przeważały

nagrody, rzadziej były karane; rodzice częściej liczyli się z ich zdaniem i pozwalali im współdecydować w ważnych sprawach rodzinnych.

Kobiety bardziej aktywne kulturalnie częściej niż pozostałe kobiety doznają satysfakcji z własnej rodziny, mają większe poczucie bezpieczeństwa i czują się bardziej kochane. Ze swoimi małżonkami mają bardziej partnerskie relacje, częściej wraz z mężem robią zakupy i porządki, wspólnie podejmują decyzje o urodzeniu i wychowaniu dzieci. Większej aktywności kulturalnej odpowiadają lepsze kontakty z krewnymi i sąsiadami, częstsze pozdrawianie się, odwiedzanie się i okazywanie sobie pomocy.

W miarę jak kobiety przejawiają większą aktywność kulturalną, częściej wymieniają posiadanie szczęśliwej rodziny jako najważniejszą wartość życiową; częściej włączają się w akcje o charakterze charytatywnym; częściej biorą udział w wyborach prezydenckich i samorządowych, mają lepszą opinię o administracji samorządowej.

Wszystkie wymienione dotąd wnioski wskazują na pozytywną korelację pomiędzy aktywnością kulturalną a funkcjonowaniem w rodzinie i społeczeństwie, jak również zadowoleniem z życia rodzinnego, poczuciem bezpieczeństwa i bycia kochaną. Jak już wspomnieliśmy, istnieje tylko jedna dziedzina, która jakby wyrywa się z tej prawidłowości i niepokoi, a mianowicie zasady moralne odnoszące się do małżeństwa i przekazywania życia. Kobiety bardziej aktywne kulturalnie częściej opowiadają się za prawem do aborcji i rozvodu, za legalizacją konkubinatu i związków homoseksualnych. Pozostaje zatem pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy, jak również o to, co wobec tego należy zrobić?

Wyniki badań nie upoważniają nas do stwierdzenia istotnej zależności pomiędzy aktywnością kulturalną a zachowaniami moralnymi. Kobiety wypowiadały się bowiem tylko na temat prawa, rozumianego tutaj w sensie świeckim. Czymś innym jest akceptacja prawa do popełnienia jakiegoś czynu od samego czynu. Z całą pewnością można powiedzieć, że mamy do czynienia z opowiedzeniem się za liberalizacją prawa małżeńskiego i rodzinnego. Małżeństwo i rodzina przestają być ze sobą ściśle związane. Gdyby szukać wytłumaczenia takiego stanu rzeczy, na pewno ogromną rolę odgrywają tutaj mass media, a w sposób szczególnie filmy, w których propagowany jest relatywizm moralny, a tolerancja nierzadko przedstawiana jest jako wartość naczelną. Być tolerancyjnym – tutaj: nowoczesnym – oznacza: respektować prawo do wszelkiej odmienności, również w dziedzinie zasad moralnych, a szczególnie tych, które odnoszą się do sfery seksualnej i trwałości małżeństwa.

Badania potwierdziły zatem jeszcze raz konieczność poszukiwania coraz to nowych sposobów dotarcia do młodzieży i dorosłych z nauką Kościoła. Nauka ta jest niezmienna, ale metody jej przekazywania są ściśle uzależnione od mentalności społeczeństwa i dojrzałości emocjonalnej. Za przyspieszonym rozwojem intelektualnym nie nadąża rozwój w sferze uczuć i woli. O ile szkoła może zagwarantować rozwój intelektualny, o tyle bez ścisłej współpracy wszystkich

instytucji wychowawczych z rodziną prawie że niemożliwe jest ukształtowanie w młodzieży dojrzałej osobowości.

Jeśli popatrzeć na to zagadnienie z punktu widzenia duszpasterstwa, to przede wszystkim należy sięgać po wszystkie możliwe środki wychowawcze. Jeśli więc mass media czasem gorszą, to trzeba po nie sięgnąć; a jeśli już takie są w gestii Kościoła, to należy konfrontować je z potrzebami.

CULTURAL ACTIVITY IN THE CONTEXT OF FAMILY LIFE

Summary

One of the most significant goals of community life and social development is creating and passing on cultural achievements to future generations (*Christifideles laici*, 44) which in turn makes human life better, both in terms of the individual and the community (*Gaudium et spes*, 53). The paper presents the results of surveys carried out in order to find the relations between cultural activity and family life, as well as local and parish community life. The project was conducted by the Silesian University and it was supported by the Regional Local Authorities of the Silesian Region. A group of 1030 women was chosen for the survey.

Two extreme groups were selected: the first group featured low cultural activity whereas the second group had considerable cultural involvement. The results were compared regarding various aspects of family and community life. The results revealed that, in terms of the priesthood, there is a favorable correlation between cultural activity, family and community life. High cultural activity also improves family life satisfaction and the feeling of security among family members. However, the survey has also revealed that there can be a negative correlation between cultural activity and moral principles concerning marriage and love in the family.

The survey results showed the negative influence of liberal ideology. Some liberal principles, such as tolerance, led to accepting uncritically any kinds of divergence including homosexual relations, abortion and divorce. It seems that culture in the broad meaning of the word, with all its aspects and the people involved in particular, lost its basic dimension and depth. This is contrary to John Paul II's preaching that moral principles are fundamental in any kind of cultural activity. The obtained results require further detailed research so that positive aspects and trends in contemporary culture can be examined and highlighted. A new approach to find ways of implementing and respecting moral principles regarding marriage and family should be looked for, since that is the only natural and indispensable environment for the development of any individual.

Słowa kluczowe: aktywność kulturalna, dzieci, kobiety, odpowiedzialność, wspólnota parafialna (sąsiedzka, lokalna), organizacja życia, pochodzenie, postawy moralne, praca zawodowa, rodzice, rodzina, wartości, zasady moralne.